Zbirka odločb sodne prakse

SODBA SODIŠČA (veliki senat)

z dne 21. decembra 2016*

„Predhodno odločanje — Direktiva 93/13/EGS — Potrošniške pogodbe — Hipotekarna posojila — Nepošteni pogoji — Člen 4(2) — Člen 6(1) — Ugotovitev ničnosti — Omejitev časovnih učinkov ugotovitve ničnosti nedovoljenega pogoja od nacionalnega sodišča“

V združenih zadevah C-154/15, C-307/15 in C-308/15,

katerih predmet so predlogi za sprejetje predhodne odločbe na podlagi člena 267 PDEU, ki sta jih vložili Juzgado de lo Mercantil nº1 de Granada (gospodarsko sodišče št. 1 v Granadi, Španija) (C-154/15), z odločbo z dne 25. marca 2015, ki je na Sodišče prispela 1. aprila 2015, ter Audiencia Provincial de Alicante (provincialno sodišče v Alicanteju, Španija) (C-307/15 in C-308/15), z odločbama z dne 15. junija 2015, ki sta na Sodišče prispeli 1. julija 2015, v postopkih

Francisco Gutiérrez Naranjo

proti

Cajasur Banco SAU (C-154/15),

Ana María Palacios Martínez

proti

Banco Bilbao Vizcaya Argentaria SA (BBVA) (C-307/15),

Banco Popular Español, S.A.

proti

Emiliu Irlesu Lópezu,

Teresi Torres Andreu (C-308/15),

SODIŠČE (veliki senat),

v sestavi K. Lenaerts, predsednik, A. Tizzano, podpredsednik, R. Silva de Lapuerta, predsednica senata, in M. Ilešič, predsednik senata, J. Malenovský, E. Levits (poročevalec), J.-C. Bonichot, A. Arabadjiev, C. G. Fernlund, C. Vajda, S. Rodin, F. Biltgen, sodniki, ter K. Jürimäe, sodnica,

generalni pravobranilec: P. Mengozzi,

sodna tajnica: L. Carrasco Marco, administratorka,

* * Jezik postopka: španščina

na podlagi pisnega postopka in obravnave z dne 26. aprila 2016,

ob upoštevanju stališč, ki so jih predložili:

— za F. Gutiérreza Naranjo A. Navarro Vidal, A. Martínez Muriel, D. Pineda Cuadrado in L. Pineda Salido, odvetniki,

— za A. M. Palacios Martínez F. J. Zambudio Nicolas, odvetnik in R. López Coloma, procuradora,

— za Banco Popular Español SA C. Fernández Vicién, I. Moreno-Tapia Rivas in J. Capell, odvetniki,

— za Cajasur Banco SAU J. Remón Peñalver in D. Sarmiento Ramirez-Escudero, odvetnika,

— za Banco Bilbao Vizcaya Argentaria SA (BBVA) J. Rodríguez Cárcamo in A. Rodríguez Conde, odvetnika,

— za E. Irlesa Lópeza in T. Torres Andreu Y. Sánchez Orts, agentka, in F. García Cerrillo, odvetnik,

— za špansko vlado A. Gavela Llopis in M. Sampol Pucurull, agenta,

— za češko vlado S. Šindelková, M. Smolek in J. Vláčil, agenti,

— za poljsko vlado B. Majczyna, agent,

— za vlado Združenega kraljestva S. Simmons in L. Christie, agenta, skupaj s S. Ford, barrister, ter K. Smith in B. Kennellyjem, QC,

— za Evropsko komisijo D. Roussanov, N. Ruiz García in J. Baquero Cruz, agenti,

po predstavitvi sklepnih predlogov generalnega pravobranilca na obravnavi 13. julija 2016,

izreka naslednjo

Sodbo

1 Predlogi za sprejetje predhodne odločbe se nanašajo na razlago členov 6 in 7 Direktive Sveta 93/13/EGS z dne 5. aprila 1993 o nedovoljenih pogojih v potrošniških pogodbah (UL, posebna izdaja v slovenščini, poglavje 15, zvezek 2, str. 288).

2 Ti predlogi so bili vloženi v okviru sporov med osebami, ki so vzele hipotekarna posojila pri kreditnih institucijah, glede pravice do vračila zneskov, izplačanih na podlagi pogodbenih klavzul, katerih nepoštenost je bila sodno ugotovljena.

Pravni okvir

Pravo Unije

3 V deseti uvodni izjavi Direktive 93/13 je navedeno:

„[…] učinkovitejše varstvo potrošnika [je] mogoče doseči s sprejetjem enotnih predpisov glede nedovoljenih [nepoštenih] pogodbenih pogojev“;

4 V dvanajsti uvodni izjavi te direktive je navedeno:

„[…] ker bi morale imeti države članice možnost, da ob upoštevanju Pogodbe potrošnikom nudijo višjo raven varstva z nacionalnimi predpisi, ki so strožji od te direktive“;

5 V štiriindvajseti uvodni izjavi Direktive 93/13 je navedeno:

„[…] ker morajo imeti sodišča ali upravni organi držav članic na voljo ustrezna in učinkovita sredstva za preprečevanje nadaljnje uporabe nedovoljenih pogojev v potrošniških pogodbah“.

6 Člen 3(1) Direktive 93/13 določa:

„Pogodbeni pogoj, o katerem se stranki nista dogovorili posamično, velja za nedovoljenega [nepoštenega], če v nasprotju z zahtevo dobre vere v škodo potrošnika povzroči znatno neravnotežje v pogodbenih pravicah in obveznostih strank.“

7 Člen 3(2), prvi pododstavek, te direktive določa:

„Pogodbeni pogoj [se] šteje za pogoj, o katerem se stranki nista dogovorili posamično, če je bil sestavljen vnaprej in potrošnik zato ni mogel vplivati na vsebino določbe, zlasti v okviru vnaprej oblikovane tipske pogodbe.“

8 Člen 4 te direktive določa:

„1. Brez poseganja v člen 7 je treba nedovoljenost [nepoštenost] pogodbenega pogoja oceniti ob upoštevanju narave blaga ali storitev, za katero je bila sklenjena pogodba, in s sklicevanjem na vse okoliščine, ki so obstajale v času sklepanja pogodbe ter na vse druge pogoje te pogodbe ali druge pogodbe, od katere je pogoj odvisen.

2. Ocena nedovoljenosti pogojev ne sme biti povezana niti z opredelitvijo glavnega predmeta pogodbe niti z ustreznostjo med ceno in plačilom za izmenjane storitve ali blago, če so pogoji v jasnem, razumljivem jeziku.“

9 Člen 5 te direktive določa:

„Pri pogodbah, v katerih so vsi ali nekateri pogodbeni pogoji, ki so ponujeni potrošniku, pisni, morajo biti ti pogoji vedno sestavljeni v jasnem, razumljivem jeziku. […]“

10 Člen 6(1) Direktive 93/13 določa:

„Države članice določijo, da nedovoljeni pogoji, uporabljeni v pogodbi, ki jo s potrošnikom sklene prodajalec ali ponudnik, kakor je določeno z nacionalnim pravom, niso zavezujoči za potrošnika in da pogodba še naprej zavezuje obe stranki na podlagi teh pogojev, če je nadaljnji obstoj mogoč brez nedovoljenih pogojev.“

11 Člen 7(1) te direktive določa:

„Države članice zagotovijo, da v interesu potrošnikov in konkurentov obstajajo ustrezna in učinkovita sredstva za preprečevanje nadaljnje uporabe nedovoljenih pogojev v pogodbah, ki jih s potrošniki sklenejo prodajalci ali ponudniki.“

Špansko pravo

Zakonodaja

12 Člen 1303 Código Civil (civilni zakonik) določa:

„Če je obveznost ugotovljena za nično, mora vsaka pogodbena stranka vrniti drugi vse, kar je prejela na podlagi take pogodbe, skupaj s plodovi oziroma obrestmi, brez poseganja v naslednje člene.“

13 Člen 82(1) prenovljenega besedila Ley General para la Defensa de los Consumidores y Usuarios y otras leyes complementarias (prenovljeno besedilo splošnega zakona o varstvu potrošnikov in uporabnikov in drugih dopolnilnih zakonov), ki je bil potrjen z Real Decreto Legislativo 1/2007 (kraljeva zakonska uredba 1/2007) z dne 16. novembra 2007 (BOE št. 287 z dne 30. novembra 2007), v različici, ki se uporablja za spore o glavni stvari (v nadaljevanju: LGDCU), določa:

„Za nepoštene se štejejo vsi pogoji, o katerih se stranki nista dogovorili posamično, ter vsa ravnanja, ki niso posledica izrecnega dogovora in ki v nasprotju z zahtevo dobre vere v škodo potrošnika in uporabnika povzročijo znatno neravnotežje med pogodbenimi pravicami in obveznostmi strank.“

14 Člen 83 LGDCU določa:

„Nepošteni pogoji so po pravu nični in se štejejo za neobstoječe. Sodišče po opredelitvi strank ugotovi ničnost nepoštenih pogojev iz pogodbe, ta pa še naprej zavezuje stranke na podlagi istih pogojev, če je njen nadaljnji obstoj mogoč brez nepoštenih pogojev.“

15 Člen 5(5) Ley 7/1998 sobre Condiciones Generales de la Contratación (zakon 7/1998 o splošnih pogodbenih pogojih) z dne 13. aprila 1998 (BOE št. 89 z dne 14. aprila 1998) v različici, ki se uporablja za spore o glavni stvari (v nadaljevanju: LCGC), določa:

„Besedilo splošnih določb mora biti v skladu z merili preglednosti, jasnosti, natančnosti in preprostosti.“

16 Člen 7 LCGC določa:

„Šteje se, da ti splošni pogoji niso v pogodbi:

(a) pogoji, za katere potrošnik dejansko ni imel možnosti, da se z njimi v celoti seznani pred sklenitvijo pogodbe ali ki niso bili podpisani, po potrebi, v skladu s členom 5;

(b) neberljivi, dvoumni, nejasni in nerazumljivi pogoji, razen ko jih je pristopnik izrecno pisno sprejel in so v skladu s specialnimi pravili glede preglednosti pogodbenih pogojev na tem področju.“

17 Člen 8 LCGC določa:

„1. Splošni pogoji, s katerimi so v škodo stranke, ki pristopi k pogodbi, kršene določbe zakona ali drugih prisilnih predpisov ali prepovedi, so nični, razen če je v njih določena drugačna sankcija za kršitev.

2. Zlasti so nični nepošteni splošni pogoji v potrošniških pogodbah […].“

Sodna praksa Tribunal Supremo (vrhovno sodišče, Španija)

– Sodba št. 241/2013 z dne 9. maja 2013

18 Tribunal Supremo (vrhovno sodišče) je v okviru kolektivne opustitvene tožbe, ki jo je združenje potrošnikov pri njem vložilo zoper več kreditnih institucij, v sodbi št. 241/2013 z dne 9. maja 2013 (v nadaljevanju: sodba z dne 9. maja 2013) po tem, ko je ugotovilo da so klavzule o minimalni obrestni meri, pod katero variabilne obresti niso smele pasti (v nadaljevanju: klavzule o minimalni obrestni meri), v splošnih pogojih potrošniških pogodb o hipotekarnih kreditih nepoštene, ugotovilo ničnost teh klavzul.

19 To sodišče je presodilo, da so te klavzule, ki se nanašajo na opredelitev glavnega predmeta zadevnih pogodb, jezikovno razumljive za potrošnike in torej izpolnjujejo zahtevo po jasnem in razumljivem besedilu iz člena 4(2) Direktive 93/13. Zato jih po presoji tega sodišča ni bilo treba šteti za nepoštene v skladu s sodno prakso Sodišča iz sodbe z dne 3. junija 2010, Caja de Ahorros y Monte de Piedad de Madrid (C-484/08, EU:C:2010:309).

20 Vendar je to sodišče zlasti na podlagi načel, ki jih je Sodišče potrdilo v sodbi z dne 21. marca 2013, RWE Vertrieb (C-92/11, EU:C:2013:180), ugotovilo, da je treba zahtevo po preglednosti iz člena 4(2) Direktive 93/13 razlagati tako, da ne zadeva zgolj formalnega vidika temveč tudi materialni vidik, saj ima enak obseg kot zahteva iz člena 5 te direktive, in se nanaša na zadostnost informacij, ki so bile ob sklenitvi pogodbe zagotovljene potrošnikom glede pravnih in ekonomskih posledic, ki zanje izhajajo iz uporabe klavzul, zlasti o glavnem predmetu pogodbe.

21 Tribunal Supremo (vrhovno sodišče) pa je v zadevi, v kateri je sodbo izreklo 9. maja 2013, ocenilo, da zahteva po materialni preglednosti ni bila spoštovana, saj zadevne bančne institucije niso dale takih informacij potrošnikom ob sklenitvi posojilnih pogodb s klavzulo o minimalni obrestni meri. Zato je Tribunal Supremo (vrhovno sodišče) analiziralo morebitno nepoštenost teh klavzul z vidika splošnih meril dobre vere, ravnotežja in preglednosti iz člena 3(1), člena 4(1) oziroma člena 5 Direktive 93/13 in ugotovilo ničnost teh klavzul zaradi pomanjkanja njihove preglednosti, ki je posledica nezadostnih informacij posojilodajalcev glede konkretnih posledic njihove praktične uporabe.

22 Vendar je Tribunal Supremo (vrhovno sodišče) presodilo, da lahko zadevne pogodbe o hipotekarnih posojilih ostanejo v veljavi, poleg tega pa je omejilo retroaktivnost učinkov ugotovitve ničnosti klavzul o minimalni obrestni meri.

23 V zvezi s tem je Tribunal Supremo (vrhovno sodišče), potem ko je opozorilo, da je treba v skladu s sodno prakso Sodišča, ki velja za ugotovitev ničnosti nepoštenih pogojev, za zadevne klavzule šteti, da nimajo nobenega učinka, namreč izpostavilo, da ne glede na splošno pravilo o retroaktivnosti ugotovitve ničnosti, ta učinek ne more biti neodvisen od vpliva splošnih pravnih načel in zlasti načela pravne varnosti.

24 Tribunal Supremo (vrhovno sodišče) je presodilo, da klavzule o minimalni obrestni meri niso bile zakonite, da so bile določene iz objektivnih razlogov, da niso bile neobičajne ali ekstravagantne, da je bila njihova uporaba na trgu nepremičninskih posojil tolerirana že dolgo, da njihova ničnost temelji na pomanjkanju preglednosti zaradi nezadostnosti informacij od posojilodajalcev, da so bančne institucije spoštovale regulativne zahteve glede informacij, da so bile minimalne obrestne mere določene zaradi potrebe po ohranitvi minimalnega donosa teh hipotekarnih posojil, zato da se bančnim institucijam omogoči pokritje nastalih stroškov ponudbe in da lahko še naprej ponujajo financiranje, da so bile klavzule o minimalni obrestni meri izračunane tako, da ne povzročijo znatnih sprememb zneskov, ki jih je bilo treba prvotno plačati in ki so bili zneski, ki so jih posojilojemalci upoštevali, ko so sprejemali svoje ekonomske odločitve, da španska zakonodaja dopušča substitucijo upnika in da bi retroaktivnost ugotovitve ničnosti zadevnih klavzul povzročila resne gospodarske težave.

25 Zato je Tribunal Supremo (vrhovno sodišče) glede na te preudarke na podlagi načela pravne varnosti omejilo učinek svoje sodbe od datuma njene objave, tako da je odločilo, da ugotovitev ničnosti zadevnih klavzul o minimalni obrestni meri ni vplivala niti na položaje, o katerih je bilo odločeno s pravnomočno sodno odločbo, niti na plačila, izvršena pred 9. majem 2013, tako da je bilo treba vrniti le zneske, ki so bili na podlagi teh klavzul neupravičeno preplačani po tem datumu.

– Sodba št. 139/2015 z dne 25. marca 2015

26 V sodbi št. 139/2015 z dne 25. marca 2015 je Tribunal Supremo (vrhovno sodišče) potrdilo omejitev retroaktivnih učinkov ugotovitve ničnosti klavzule o minimalni obrestni meri v okviru individualne tožbe potrošnika, ki je zahteval vračilo zneskov, ki so bili neupravičeno prejeti na podlagi take klavzule. Tako je to sodišče rešitev, ki jo je prej s sodbo z dne 9. maja 2013 sprejelo v okviru kolektivni opustitvenih tožb, razširilo na individualne opustitvene in reparacijske tožbe. Zato je bila v zadevi, v kateri je bila izrečena sodba z dne 25. marca 2015, obveznost vračila omejena le na zneske, ki so bili neupravičeno plačani po razglasitvi sodbe z dne 9. maja 2013.

Dejansko stanje sporov o glavni stvari in vprašanja za predhodno odločanje

Zadeva C-154/15

27 Francisco Gutiérrez Naranjo je z banko Cajasur Banco SAU sklenil pogodbo o hipotekarnem posojilu, v katero je bila vključena klavzula o minimalni obrestni meri.

28 F. Gutiérrez Naranjo je na podlagi Direktive 93/13 in sodne prakse Tribunal Supremo (vrhovno sodišče) pri Juzgado de lo Mercantil nº1 de Granada (gospodarsko sodišče št. 1, Granada, Španija) vložil tožbo zaradi ugotovitve ničnosti te klavzule o minimalni obrestni meri in odreditve vračila zneskov, ki so bili neupravičeno plačani na podlagi te klavzule.

29 Predložitveno sodišče sprašuje, ali je dejstvo, da se učinki ugotovitve ničnosti pogodbenega pogoja zaradi njegove nepoštenosti omejijo zgolj na obdobje po tej ugotovitvi, združljivo s členom 6(1) Direktive 93/13.

30 Zato je Juzgado de lo Mercantil nº1 de Granada (gospodarsko sodišče št. 1, Granada) prekinilo odločanje in Sodišču v predhodno odločanje predložilo ti vprašanji:

„1. Ali je z razlago, da nedovoljeni pogoji ‚niso zavezujoči', iz člena 6(1) Direktive 93/13 v teh primerih združljiva razlaga, v skladu s katero velja, da kljub razglasitvi ničnosti navedenega pogoja [ta] učinkuje do razglasitve ničnosti, tako da se, čeprav je bil razglašen za ničen, šteje, da učinki, ki so na njegovi podlagi nastali v času, ko je zavezoval, niso razveljavljeni ali izničeni?

2. Ali je z opustitvijo nadaljnje uporabe, ki se glede določenega pogoja lahko odredi (v skladu s členoma 6(1) in 7(1)) na podlagi individualne tožbe potrošnika, kadar se razglasi njegova ničnost, združljiva omejitev učinkov te ničnosti? Ali lahko sodišča ublažijo vračilo – h kateremu je zavezan prodajalec ali ponudnik – zneskov, ki jih je potrošnik plačal na podlagi pogoja, ki je bil naknadno razglašen za ničen od začetka zaradi pomanjkanja informacij in/ali nepreglednosti?"

Zadeva C-307/15

31 Ana María Palacios Martínez je 28. julija 2006 z Banco Bilbao Vizcaya Argentaria SA (BBVA) sklenila pogodbo o hipotekarnem posojilu, v katero je bila vključena klavzula o minimalni obrestni meri.

32 Posojilojemalka je 6. marca 2014 pri Juzgado de lo Mercantil nº1 de Alicante (gospodarsko sodišče št. 1 Alicante, Španija) vložila tožbo zaradi ugotovitve ničnosti te klavzule o minimalni obrestni meri iz razloga njene nepoštenosti in zaradi vračila zneskov, ki jih je bančna institucija neupravičeno prejela.

33 Na prvi stopnji je to sodišče, s sklicevanjem na rešitev Tribunal Supremo (vrhovno sodišče) v sodbi z dne 9. maja 2013, presodilo, da je tožba postala brezpredmetna, brez poseganja v vračilo zneskov, ki jih je bančna institucija prejela na podlagi zadevne klavzule od datuma razglasitve te sodbe, tožeči stranki.

34 Audiencia Provincial de Alicante (provincialno sodišče v Alicanteju, Španija), pri katerem je bila vložena pritožba je izrazilo dvome glede združljivosti rešitve na prvi stopnji s členom 6(1) Direktive 93/13.

35 Po presoji tega sodišča bi bila neretroaktivnost ugotovitve ničnosti nepoštenega pogoja lahko v nasprotju tako s cilji te direktive kot s prepovedjo omilitve učinkov ničnosti nepoštenega pogoja po sodni poti. Poleg tega to sodišče dvomi, da so bili v zadevi, v kateri je bila izrečena sodba z dne 9. maja 2013, izpolnjeni pogoji, ki jih Sodišče zahteva za to, da se lahko časovno omejijo učinki ugotovitve ničnosti.

36 Zato je Audiencia Provincial de Alicante (provincialno sodišče v Alicanteju) prekinilo odločanje in Sodišču v predhodno odločanje predložilo ta vprašanja:

„1. Ali je z načelom iz člena 6(1) Direktive [93/13], da [nepošteni pogoji] niso zavezujoči, združljivo, da restitucijski učinki, ki izvirajo iz ugotovitve ničnosti klavzule o minimalni obrestni meri iz posojilne pogodbe zaradi njene nepoštenosti, niso retroaktivni od datuma sklenitve pogodbe, temveč [so retroaktivni] od kasnejšega datuma?

2. Ali je merilo dobre vere zadevnih subjektov, ki je podlaga za omejitev retroaktivnosti učinkov, ki izvirajo iz [ugotovitve ničnosti] pogoja zaradi njegove nepoštenosti, avtonomni pojem prava Unije, ki ga je treba razlagati enotno v vseh državah članicah?

3. V primeru pritrdilnega odgovora: kateri pogoji morajo biti izpolnjeni za ugotovitev obstoja dobre vere zadevnih subjektov?

4. V vsakem primeru: ali je z dobro vero zadevnih subjektov združljivo ravnanje prodajalca ali ponudnika, ki je v okviru priprave pogodbe povzročil nepreglednost, ki je odločilna za to, da pogoj ni dovoljen?

5. Ali je nevarnost resnih težav, ki je podlaga za omejitev retroaktivnosti učinkov, ki izvirajo iz [ugotovitve ničnosti] pogoja zaradi njegove nepoštenosti, avtonomni pojem prava Unije, ki ga je treba razlagati enotno v vseh državah članicah?

6. V primeru pritrdilnega odgovora: katera merila je treba upoštevati?

7. Ali je treba nevarnost resnih težav presojati zgolj ob upoštevanju tega, kakšne posledice lahko nastanejo za prodajalca ali ponudnika, ali pa je treba upoštevati tudi škodo, ki potrošnikom nastane zaradi necelostnega vračila zneskov, ki so jih plačali na podlagi te klavzule o minimalni obrestni meri?“

Zadeva C-308/15

37 Teresa Torres Andreu in M. Emilio Irles López sta 1. junija 2001 z Banco Popular Español SA (v nadaljevanju: BPE) sklenila pogodbo o hipotekarnem posojilu, v katero je bila vključena klavzula o minimalni obrestni meri. Z aneksoma z dne 2. maja in 14. junija 2007 so se stranke dogovorile za dve povečanji kreditne linije, v obeh pa je bila klavzula o minimalni obrestni meri.

38 Posojilojemalca sta ocenila, da je bil njun pristanek na klavzule o minimalni obrestni meri predvsem posledica pomanjkanja preglednosti, zato sta pri Juzgado de lo Mercantil nº3 de Alicante (gospodarsko sodišče št. 3 v Alicanteju) vložila tožbo zaradi ugotovitve ničnosti teh klavzul in zaradi vračila zneskov, ki sta jih neupravičeno plačala na njihovi podlagi.

39 Navedeno sodišče je na prvi stopnji tožbi ugodilo in BPE naložilo, naj posojilojemalcema vrne zneske, ki so bili na podlagi teh klavzul neupravičeno plačani od sklenitve posojilne pogodbe in njenih aneksov.

40 BPE je pri Audiencia Provincial de Alicante (provincialno sodišče v Alicanteju) vložila pritožbo, pri čemer se je opirala na sodbi z dne 9. maja 2013 in z dne 25. marca 2015.

41 Predložitveno sodišče dvomi o združljivosti omejitve učinkov ugotovitve ničnosti nepoštenega pogoja s členom 6 Direktive 93/13. Poleg tega to sodišče ocenjuje, da to, da je Tribunal Supremo (vrhovno sodišče) s sodbo z dne 25. marca 2015 rešitev iz sodbe z dne 9. maja 2013 v okviru kolektivne tožbe razširilo na individualne tožbe, lahko povzroči omejitev individualne pravice posojilojemalcev do učinkovitega sodnega varstva, ker se specifične okoliščine vsakega konkretnega primera ne bi upoštevale za določitev začetka teka obveznosti restitucije, ki jo ima bančna institucija, ki je imela koristi od nepoštenega pogoja.

42 Zato je Audiencia Provincial de Alicante (provincialno sodišče v Alicanteju) prekinilo odločanje in Sodišču v predhodno odločanje predložilo sedem vprašanj, ki so enaka kot tista v zadevi C-307/15 ter osmo vprašanje, ki se glasi:

„8. Ali je z načelom iz člena 6(1) Direktive Sveta 93/13, da nedovoljeni pogoji ne zavezujejo potrošnikov, ter s pravico do učinkovitega sodnega varstva iz člena 47 Listine Evropske unije o temeljnih pravicah združljiva avtomatična razširitev iste omejitve restitucijskih učinkov, ki izvirajo iz ničnosti klavzule o minimalni obrestni meri, ugotovljene v okviru postopka, ki ga je sprožilo združenje potrošnikov zoper finančne institucije, na individualne tožbe zaradi ugotovitve ničnosti klavzule o minimalni obrestni meri iz razloga njene nepoštenosti, ki so jih vložile stranke – potrošniki – ki so sklenili pogodbo o hipotekarnem posojilu z drugimi finančnimi institucijami?“

43 Predsednik Sodišča je s sklepom z dne 10. julija 2015 združil zadevi C-307/15 in C-308/15 za pisni in ustni postopek ter izdajo sodbe.

44 S sklepom predsednika Sodišča z dne 14. avgusta 2015 sta bila zavrnjena predloga Audiencia Provincial de Alicante (provincialno sodišče v Alicanteju), naj se zadevi C-307/15 in C-308/15 obravnavata po hitrem postopku iz člena 23a Statuta Sodišča Evropske unije in člena 105 Poslovnika Sodišča.

45 S sklepom predsednika Sodišča z dne 21. oktobra 2015 je bila zadeva C-154/15 združena z zadevama C-307/15 in C-308/15 za ustni postopek in izdajo sodbe.

Vprašanja za predhodno odločanje

Prvo in drugo vprašanje v zadevi C-154/15 in prvo vprašanje v zadevah C-307/15 in C-308/15

46 Z vprašanjema v zadevi C-154/15 in s prvima vprašanjema v zadevah C-307/15 in C-308/15, ki jih je treba obravnavati skupaj, predložitveni sodišči v bistvu sprašujeta, ali je treba člen 6(1) Direktive 93/13 razlagati tako, da nasprotuje nacionalni sodno praksi, ki časovno omejuje restitucijske učinke, povezane s sodno ugotovitvijo nepoštenosti v smislu člena 3(1) te direktive, klavzule iz pogodbe, ki jo je prodajalec oziroma ponudnik sklenil s potrošnikom, zgolj na zneske, ki so bili na podlagi te klavzule neupravičeno plačani po razglasitvi odločbe, s katero je bila sodno ugotovljena ta nepoštenost.

47 Najprej je treba obravnavati trditev španske vlade, Cajasur Banco in BPE, da vprašanje učinkov ugotovitve nepoštenosti klavzule, kot so ti iz postopkov v glavni stvari, ne spada na področje uporabe Direktive 93/13, saj je Tribunal Supremo (vrhovno sodišče) s tako ugotovitvijo zagotovilo višjo raven varstva potrošnikov, kot jo zagotavlja ta direktiva.

48 V zvezi s tem je sicer res iz predložitvenih odločb razvidno, da je Tribunal Supremo (vrhovno sodišče) v sodbi z dne 9. maja 2013 zaradi utemeljitve preizkusa, ali zadevne klavzule o minimalni obrestni meri, ki se nanašajo na glavni predmet zadevnih pogodb, niso poštene, zahtevo po preglednosti iz člena 4(2) te direktive razlagalo tako, da se ne omejuje na spoštovanje formalne preglednosti pogodbenih pogojev, ki zadeva jasnost in razumljivost njihovega besedila, temveč zajema tudi spoštovanje njihove materialne preglednosti, ki se nanaša na zadostnost informacij, ki so bile dane potrošniku glede pravnega in ekonomskega obsega njegovih pogodbenih zavez.

49 Vendar, kot je v točkah od 46 do 50 sklepnih predlogov navedel generalni pravobranilec, preizkus materialne preglednosti pogojev, ki se nanašajo na glavni predmet pogodbe, izhaja iz tega, kar nalaga člen 4(2) Direktive 93/13. Ta določba namreč z enakim besedilom, kot je v členu 5 te direktive, predpisuje, da morajo biti pogodbeni pogoji „v jasnem in razumljivem jeziku.“

50 V zvezi s tem pa je Sodišče presodilo, da je za potrošnika bistveno, da je pred sklenitvijo pogodbe seznanjen s pogodbenimi pogoji in posledicami navedene sklenitve. Potrošnik se namreč zlasti na podlagi teh informacij odloči, ali se želi zavezati s pogoji, ki jih je predhodno sestavil prodajalec oziroma ponudnik (sodba z dne 21. marca 2013 v zadevi RWE Vertrieb, C-92/11, EU:C:2013:180, točka 44).

51 Zato preskus nepoštenosti – v smislu člena 3(1) Direktive 93/13 – pogodbenega pogoja, ki se nanaša na opredelitev glavnega predmeta pogodbe, v primeru, v katerem potrošnik pred sklenitvijo te pogodbe ni imel potrebnih informacij o pogodbenih pogojih in posledicah te sklenitve, na splošno spada na področje uporabe te direktive in posebej na področje uporabe člena 6(1) te direktive.

52 Predložitveni sodišči se sklicujeta na sodbo z dne 9. maja 2013, s katero je bil omejen restitucijski učinek ugotovitve nepoštenosti klavzul o minimalni obrestni meri, zato je treba preučiti, ali je treba člen 6(1) Direktive 93/13 razlagati tako, da nacionalnemu sodišču dovoljuje tako omejitev.

53 Člen 6(1) Direktive 93/13 predpisuje, da države članice določijo, da nepošteni pogoji, uporabljeni v pogodbi, ki jo s potrošnikom sklene prodajalec ali ponudnik, kakor je določeno z nacionalnim pravom, niso zavezujoči za potrošnika.

54 Za to določbo je treba šteti, da je enakovredna nacionalnim pravilom, ki imajo v okviru nacionalnega pravnega reda naravo določb javnega reda (glej v tem smislu sodbo z dne 30. maja 2013, Asbeek Brusse in de Man Garabito, C-488/11, EU:C:2013:341, točka 44).

55 Poleg tega gre za prisilno določbo, katere namen je formalno ravnovesje med pravicami in obveznostmi sopogodbenikov, ki je določeno s pogodbo, zamenjati z realnim ravnovesjem, tako da se med sopogodbeniki vzpostavi enakost (sodba z dne 14. junija 2012, Banco Español de Crédito, C-618/10, EU:C:2012:349, točka 63).

56 Glede na naravo in pomen javnega interesa, na katerem temelji varstvo potrošnikov, ki so v slabšem položaju v primerjavi s prodajalci ali ponudniki, Direktiva 93/13 – kot izhaja iz njenega člena 7(1), v povezavi z njeno štiriindvajseto uvodno izjavo – državam članicam nalaga, da zagotovijo ustrezna in učinkovita sredstva „za preprečevanje nadaljnje uporabe nedovoljenih pogojev v pogodbah, ki jih s potrošniki sklenejo prodajalci ali ponudniki“ (sodba z dne 30. aprila 2014, Kásler in Káslerné Rábai, C-26/13, EU:C:2014:282, točka 78).

57 Nacionalna sodišča so zato dolžna odkloniti vsakršno uporabo nepoštenega pogodbenega pogoja, zato da ta nima zavezujočega učinka za potrošnika, niso pa pooblaščena, da spremenijo njegovo vsebino (glej v tem smislu sodbo z dne 14. junija 2012, Banco Español de Crédito, C-618/10, EU:C:2012:349, točka 65).

58 V tem kontekstu mora nacionalno sodišče po uradni dolžnosti presoditi o nepoštenosti pogodbenega pogoja, ki spada na področje uporabe Direktive 93/13, in ob tem izravnati neravnovesje med potrošnikom in prodajalcem ali ponudnikom, če ima vse za to potrebne pravne in dejanske elemente.

59 Zagotovitev polnega učinka varstva, določenega s to direktivo, namreč terja, da lahko nacionalno sodišče, ki po uradni dolžnosti ugotovi nepoštenost pogoja, izpelje vse sklepe, ki izhajajo iz te ugotovitve, ne da bi moral potrošnik, ki je bil obveščen o svojih pravicah, predlagati, da se navedeni pogoj razglasi za ničen (sodba z dne 30. maja 2013, Jőrös, C-397/11, EU:C:2013:340, točka 42).

60 Po drugi strani pa nacionalno sodišče ne sme biti pooblaščeno, da spremeni vsebino nedovoljenih pogojev, saj bi tako prispevalo k odpravi odvračilnosti, ki jo ima za prodajalca ali ponudnika neomejena neuporaba takih nepoštenih pogojev za potrošnika (glej v tem smislu sodbo z dne 21. januarja 2015, Unicaja Banco in Caixabank, C-482/13, C-484/13, C-485/13 in C-487/13, EU:C:2015:21, točka 31 in navedena sodna praksa).

61 Iz prej navedenega izhaja, da je treba člen 6(1) Direktive 93/13 razlagati tako, da je treba za pogodbeni pogoj, ki je razglašen za nepošten, načeloma šteti, da ni nikoli obstajal, tako da ne sme imeti učinkov za potrošnika. Zato mora biti posledica sodne ugotovitve nepoštenosti takega pogoja načeloma to, da se ponovno vzpostavi pravni in dejanski položaj potrošnika, v katerem bi ta bil, če ne bi bilo tega pogoja.

62 Iz tega izhaja, da obveznost nacionalnega sodišča, da ne uporabi nepoštenega pogodbenega pogoja, ki nalaga plačilo zneskov, ki so se izkazali za neupravičene, načeloma zajema restitucijski učinek glede teh zneskov.

63 Neobstoj takega restitucijskega učinka bi namreč lahko ogrozil odvračilni učinek, ki ga člen 6(1) Direktive 93/13 v povezavi s členom 7(1) te direktive pripisuje ugotovitvi nepoštenosti pogojev v pogodbah, ki jih s potrošniki sklenejo prodajalci ali ponudniki.

64 Člen 6(1) Direktive 93/13 sicer zahteva, da države članice določijo, da nedovoljeni pogoji niso zavezujoči za potrošnike, „kakor je določeno z nacionalnim pravom“ (sodba z dne 6. oktobra 2009, Asturcom Telecomunicaciones, C-40/08, EU:C:2009:615, točka 57).

65 Vendar ureditev varstva, ki ga potrošnikom zagotavlja Direktiva 93/13, z nacionalnim pravom ne sme spremeniti obsega in torej vsebine tega varstva in tako ogroziti krepitve učinkovitosti tega varstva s sprejetjem enotnih pravil glede nepoštenih pogojev, kar je bil, kot je navedeno v deseti uvodni izjavi Direktive 93/13, namen zakonodajalca Evropske unije.

66 Zato mora taka ugotovitev, čeprav so države članice pristojne, da z nacionalnim pravom določijo podrobna pravila za ugotavljanje nepoštenosti pogodbenega pogoja in za nastop konkretnih pravnih učinkov te ugotovitve, omogočati ponovno vzpostavitev pravnega in dejanskega položaja potrošnika, kot bi bil podan, če ne bi bilo tega nepoštenega pogoja, zlasti z določitvijo pravice do restitucije prednosti, ki jih je prodajalec ali ponudnik neupravičeno pridobil na njegovo škodo.

67 V konkretnem primeru je s sodbo z dne 9. maja 2013, na katero se sklicujeta predložitveni sodišči, Tribunal Supremo (vrhovno sodišče) presodilo, da ugotovitev nepoštenosti zadevnih klavzul o minimalni obrestni meri ne vpliva niti na položaje, o katerih je bilo pravnomočno odločeno s sodno odločbo, niti na plačila, ki so bila izvršena pred datumom razglasitve te odločbe, in da so zato učinki, ki izhajajo iz te ugotovitve, zlasti pravica potrošnikov do restitucije, na podlagi načela pravne varnosti omejeni na zneske, ki so bili neupravičeno preplačani po tem datumu.

68 V zvezi s tem je Sodišče sicer že priznalo, da varstvo potrošnikov ni absolutno. Zlasti je odločilo, da pravo Unije nacionalnega sodišča ne obvezuje, da ne uporabi nacionalnih postopkovnih pravil, po katerih odločba postane pravnomočna, čeprav bi se s tem lahko odpravila kršitev katere koli določbe iz Direktive 93/13 (glej v tem smislu sodbo z dne 6. oktobra 2009, Asturcom Telecomunicaciones, C-40/08, EU:C:2009:615, točka 37). Iz tega sledi, da je Tribunal Supremo (vrhovno sodišče) v sodbi z dne 9. maja 2013 upravičeno presodilo, da ta sodba ne vpliva na položaje, o katerih je bilo odločeno s prej izdanimi pravnomočnimi sodnimi odločbami.

69 Sodišče je tudi presodilo, da je določitev razumnih rokov – v interesu pravne varnosti – za pravna sredstva, katerih posledica nespoštovanja je prekluzija, združljiva s pravom Unije (sodba z dne 6. oktobra 2009, Asturcom Telecomunicaciones, C-40/08, EU:C:2009:615, točka 41).

70 Vendar je treba razlikovati med uporabo procesnega pravila, kot je razumni prekluzivni rok, in časovno omejitvijo razlage pravila prava Unije (glej v tem smislu sodbo z dne 15. aprila 2010, Barth, C-542/08, EU:C:2010:193, točka 30 in navedena sodna praksa). V zvezi s tem je treba opozoriti, da je glede na temeljno zahtevo po enotni in splošni uporabi prava Unije le Sodišče pristojno za odločanje o časovni omejitvi razlage, ki jo poda za tako pravilo (glej v tem smislu sodbo z dne 2. februarja 1988, Barra in drugi, 309/85, EU:C:1988:42, točka 13).

71 Pogoji, določeni z nacionalnim pravom, na katere se sklicuje člen 6(1) Direktive 93/13 torej ne smejo posegati v bistvo pravice, ki jo imajo potrošniki na podlagi te določbe, kot jo razlaga sodna praksa Sodišča, navedena v točkah od 54 do 61 te sodbe, in sicer, da jih ne veže pogoj, za katerega se šteje, da ni pošten.

72 Časovna omejitev, ki jo je Tribunal Supremo (vrhovno sodišče) glede ugotovitve ničnosti klavzul o minimalni obrestni meri določilo v sodbi z dne 9. maja 2013, pa privede do tega, da se na splošno vsakega potrošnika, ki je pred tem datumom sklenil pogodbo o hipotekarnem posojilu, ki vsebuje tako klavzulo, prikrajša za pravico do polne restitucije zneskov, ki jih je neupravičeno plačal bančni instituciji na podlagi te klavzule v obdobju pred 9. majem 2013.

73 Iz tega sledi, da nacionalna sodna praksa, kot izhaja iz sodbe z dne 9. maja 2013, glede časovne omejitve pravnih učinkov, ki na podlagi člena 6(1) Direktive 93/13 izhajajo iz ugotovitve nepoštenosti pogodbenega pogoja, zagotavlja zgolj omejeno varstvo potrošnikom, ki so sklenili pogodbo o hipotekarnem posojilu, ki vsebuje klavzulo o minimalni obrestni meri pred datumom razglasitve odločbe, s katero je bila sodno ugotovljena ta nepoštenost. Tako varstvo se torej izkaže za necelovito in nezadostno ter ne pomeni niti ustreznega niti učinkovitega sredstva za dosego prenehanja uporabe te vrste klavzul, kar je v nasprotju s tem kar določa člen 7(1) Direktive 93/13 (glej v tem smislu sodbo z dne 14. marca 2013, Aziz, C-415/11, EU:C:2013:164, točka 60).

74 V teh okoliščinah predložitveni sodišči, ker sta, kar zadeva rešitev sporov v glavni stvari, vezani na razlago prava Unije, ki jo je podalo Sodišče, po uradni dolžnosti ne smeta uporabiti časovne omejitve, ki jo je Tribunal Supremo (vrhovno sodišče) določilo v sodbi z dne 9. maja 2013, saj ta ni združljiva s tem pravom (glej v tem smislu sodbe z dne 5. oktobra 2010, Elchinov, C-173/09, EU:C:2010:581, točke od 29 do 32; z dne 19. aprila 2016, DI, C-441/14, EU:C:2016:278, točki 33 in 34; z dne 5. julija 2016, Ognyanov, C-614/14, EU:C:2016:514, točka 36, in z dne 8. novembra 2016, Ognyanov, C-554/14, EU:C:2016:835, točke od 67 do 70).

75 Iz vseh prej navedenih preudarkov izhaja, da je treba člen 6(1) Direktive 93/13 razlagati tako, da nasprotuje nacionalni sodni praksi, ki časovno omejuje restitucijske učinke, povezane z ugotovitvijo nepoštenosti, v smislu člena 3(1) te direktive, pogoja iz pogodbe, ki jo je s potrošnikom sklenil prodajalec oziroma ponudnik, zgolj na zneske, ki so bili neupravičeno preplačani na podlagi takega pogoja po razglasitvi odločbe, s katero je bila sodno ugotovljena ta nepoštenost.

Druga vprašanja za predhodno odločanje

76 Glede na odgovor na prvo in drugo vprašanje v zadevi C-154/15 ter na prvi vprašanji v zadevah C-307/15 in C-308/15, na druga vprašanja za predhodno odločanje ni treba odgovoriti.

Stroški

77 Ker je ta postopek za stranke v postopkih v glavni stvari ena od stopenj v postopkih pred predložitvenima sodiščema, ti odločita o stroških. Stroški za predložitev stališč Sodišču, ki niso stroški omenjenih strank, se ne povrnejo.

Iz teh razlogov je Sodišče (veliki senat) razsodilo:

Člen 6(1) Direktive Sveta 93/13/EGS z dne 5. aprila 1993 o nedovoljenih pogojih v potrošniških pogodbah je treba razlagati tako, da nasprotuje nacionalni sodni praksi, ki časovno omejuje restitucijske učinke, povezane s sodno ugotovitvijo nepoštenosti, v smislu člena 3(1) te direktive, pogoja iz pogodbe, ki jo je s potrošnikom sklenil prodajalec oziroma ponudnik, zgolj na zneske, ki so bili neupravičeno preplačani na podlagi takega pogoja po razglasitvi odločbe, s katero je bila sodno ugotovljena ta nepoštenost.

Podpisi